

Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 19 (2293) 21 may 2022-ci il

Azərbaycan Respublikasının
Medianın İnkişafı Agentliyi

Danişan saxsı parçaları bir tarixdi

Öncə tarixdən başlayaq. O tarixdən ki, o yazılıb. Biz də orta məktəbin aşağı siniflərindən auditoriyalara qədər bu tarixi az-çox öyrənmişik və hər imtahandan sonra da bizə elə gəlib ki, biz tarixi bilirik. Amma sən demə, biz yanılıyıq. Doğrudur, deyirlər ki, şairlər fəhmlidir. Görünür elə buna görə də böyük Səməd Vurğun məşhur əsərlərinin birində yazırdı:

**Bilinməyir yaşın sənin,
Nələr çəkmiş başın sənin!..**

Sonra böyük Məmməd Araz yazdı ki, hər daş parçası bir tarixdi. Və onun ardınca da arxeoloq alimə üz tutub öyrəndiyi və təqdim etdiyi tarix üçün ona minnətdar olduğunu xatırladırdı.

Mən bütün bunları və ümumiyyətlə, tarixlə poeziyanın təması istənilən qədər davam etdirə bilərəm. Lakin in-

diki halda ehtiyac görmürəm. Çünki bizim bugünümüz əslində tarixi bilməyin nə qədər zəruri olduğunu bizə poeziyasız da dikte edir. Yeni zərər cəlb edildiyimiz müharibə, işğal edilmiş torpaqlarımız, düşmənin uydurma arqumentləri bizə birmənalı olaraq tarixi öyrənməyi, tariximizi özümüz kimi tanımağı və ona istinad etməyi bizdən tələb edir.

Mən Dağlıq Qarabağda doğulmuşam. Dünyanın zaman və tapıntıları baxımından ən böyük abidələrindən biri olan Azıx mağarası Quruçay vadisində, Xocavənd rayonunun ərazisində yerləşir.

Amma ən qədim insanın çənə sümükləri tapılan bu mağara böyük arxeoloq alim, tarixçi mərhum Məhəmmədli Hüseyinovun böyük zəhməti nəticəsində dünya arenasına çıxarıldı. O sovet dönməndə də ermənilərlə vuruşa-vuruşa bu mağaranın şöhrəti-

ni dünya tarixçilərinin, arxeoloqlarının diqqətinə çatdırdı. Böyük alimin zəhməti hesabına Azıx mağarasından cəmi beş-altı kilometr məsafədə yerləşən ikinci bir mağara da tarixə bəlli oldu.

Bu da Böyük və Kiçik Tağlar mağaraları idi. İndi bu qədim abidələr işğal altında olmaqla yanaşı, həm də ermənilərin informasiya maşınının təqdimatında düşmənlərin mədəniyyət nümunələri kimi, ulu tarixin vərəqləri kimi təqdim olunur və burada Azərbaycan Elmlər Akademiyasının icazəsi olmadan tədqiqatlar aparılır. O cümlədən də Dağlıq Qarabağda və digər işğal altında olmuş ərazilərimizdə həmin acı taleyi yaşayır.

Yolum Ağcabədiyə düşmüşdü. Açıq yayın istisindən son yağışların gətirdiyi bir dinclikdən və bütövlükdə bir az torpağa, kənd-kəsəyə yaxınlaşmaq istəyindən bəhrələnən bu səfər mənim üçün gözlənilməz sürprizlərlə yadda qaldı. İlk sürprizim az qala iki ilə yaxındı ki, görmədiyim Ağcabədi rayon mərkəzindəki tikinti-abadlıq, özü də planlı bir arxitektorun məhərəti ilə yaradılan səliqə-səhman qəflətlərin gözəllərində açılan gözəlliyi mənə yaşatdı.

Açığını deyəcəm, bu gün respublikanın əksər şəhər və rayonlarında tikinti-abadlıq işləri aparılır. Ancaq bəzi şəhər və rayonlarda yol boyunca, küçə uzununu çəkilən ikitərəfli hasarlar öz arxasında çox eyibləri gizlədir. Yəni bu cür abadlıq mənə yamaq kimi görünür, qəbul edə bilmirəm onu. Lakin Ağcabədidə gördüyüm səliqə-səhman mənə bir ev sahibinin, bir ağsaqqalın, torpağa, xalqa, dövlətə bağlı adamın canıyananlıqla, öz ailəsi

üçün gördüyü işi xatırlatdı. Sevindim ki, döyüş bölgəsində, Azərbaycanın qədim bir guşəsində bu gün həyat doğrudan da çiçəklənir. Yol boyunca əkilən ağacların sırası da bu işlərə əlavə bir yaraşlıq verir.

Ağcabədinin qədimliyini tarixdən də bilirəm, oxuduğum bədii əsərlərdən də. Ancaq bu rayonda olarkən dost-tanışdan eşitdim ki, rayon ərazisində xüsusi arxeoloqlar - tədqiqatçılar qrupu işləyir.

Özü də bu beynəlmillətçi qrupa Almaniyadan olan bir xanım professor rəhbərlik edir.

Maraq güc gəldi və elə o dostların təqdimatı ilə də millət vəkilləri Tahir Rza və Aqil Abbasla birlikdə arxeoloqların görüşünə getdik. Yol boyunca bizimlə həmsöhbət olan Tahir Rza və Ağcabədinin digər tanınmış insanları bu arxeoloji qazıntı barəsində həvəslə, ağız dolusu danışdılar. Eşitdiklərim mənə əməlli-başlı səbirsizdir, tələsdirdi ki, həmin ünvana tez çatım, deyilənləri öz gözlərimlə görüb, şahid olum.

Bu da Ağcabədi rayonunun Aşağı Aran kəndinin bir tərəfi Xocavənd, bir tərəfi Ağdam olan Haramı düzü. Burada bizi arxeoloqlarla yanaşı, yerli sakinlər də qarşılayır. Bu qarşılanma məqamında millət vəkili Aqil Abbasla ən doğma adam kimi görüşən, üz-gözümdə yorğunluq, həm də maraq tökülən bir nəfərin sevinci, canfəşanlıq diqqətimi çəkir.

Öyrənirəm ki, o, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, Arxeologiya və Etnoqrafiya institutunun şöbə müdiri Təvəkkül Əliyevdi. Təvəkkül müəllim onunla birlikdə çalışmış Azərbaycan-Almaniya beynəlxalq ekspedisiyanın rəhbəri

doktor Barbara Helvinqi bizə təqdim edir. Türk dilində rahat danışa bilən Barbara xanım millət vəkillərinə gördükləri işlər barəsində həvəslə, həm də xüsusi bir maraqla məlumat verir. Hiss olunur ki, millət vəkillərinin ekspedisiyanın çalışdığı əraziyə gəlişi onu bir az da sevindirib, ürəkləndirib. Elə sözarası da deyir ki, Ağcabədi rayon rəhbərliyi, xüsusilə rayonun icra hakimiyyətinin başçısı Şahin Məmmədov onlarla demək olar ki, hər gün maraqlanır. Zəruri ehtiyaclarının ödənilməsinə, iş və yaşayış şəraitlərinin qənaətbəxş olmasına diqqət yetirir. Barbara xanımın dediklərindən məlum olur ki, bu gün Ağcabədi ərazisində Kamiltəpə deyilən arxeoloji abidələr - kurqanlar var. Sayı 37-ə çatan bu kurqanların beşində tədqiqatlar aparılır. Qazıntı işləri zamanı məlum olub ki, bu kurqanların yaşı eradan çox-

çox əvvəllərə - 7600-8000 il əvvələ gedib çatır.

Çox qəribədir ki, qazıntı aparılan kurqanlarda arxeoloqları təəccübləndirən maddi-mədəniyyət nümunələri tapılıb. Burada hətta nəre bəliğin, eləcə də digər canlıların sümükləri, muncuqlar, küp qalıqları, kərpic, hətta ocaq külü da tapılıb. Ocaq yerinin ətrafında tapılan nümunələr isə həmin yerin kütləvi toplantı yeri olduğunu göstərir. Çünki tapılan maddi-mədəniyyət nümunələri bunu sübut edir.

Əbülfət MƏDƏTOĞLU

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
MEDIANIN İNKİŞAFI AGENTLİYİNİN
MALİYYƏ YARDIMI İLƏ

